

לחשב מסלול מחדש: איך השמיטה משנה את הראש הכלכלי שלנו?

"אבא, איך התעשרת?", שאל הבן של הגביר.

"בגיל 14 נשרתי מהלימודים ועברתי לסחוב עגבניות בשוק. בגיל 18 שכרתי דוכן עגבניות וקניתי בדולר ומכרתי בדולר וחצי. עבדתי מהבוקר עד הערב ובקושי גמרתי את החודש. לפתע דוד שלי מאמריקה נפטר והשאיר לי מיליון דולר ירושה והתעשרתי..."

שוב מנשבות רוחות טרף והפחד ממלא את הלב. אנשי רוע הורגים ופוצעים ללא הבחנה ואנו מביטים הצידה בחשש. הילדים נצמדים אלינו ומתחננים "תבטיחו שהמחבלים ימ"ש לא יגיעו אלינו". ובכן, מאיפה שואבים כוח וחוסן? מעבר לחיזוק הביטחון האישי, מה עוד לעשות כדי לשאוב רוגע?

השאלה נשאלת כיום בהקשר הביטחוני הפיזי, אבל עולה תמיד גם בהקשר הכלכלי: איך משיגים הצלחה כלכלית? יותר מכל דבר אחר, הראש עסוק בצורה מתמדת בחישובים כספיים: כיצד משיגים רווחה שתאפשר להעלות את רמת החיים ולעמוד בכל ההתחייבויות השוטפות? איך מייצרים ביטחון כלכלי בעתיד, שמבטיח שקט בתקופות עתידיות כנגד כל צרה שלא תבוא?

אנחנו מכירים את ההסברים הידועים: לגרום לכסף לעבוד בשבילך, לחסוך חלק מהרווח ולהשקיע אותו בצורה יצרנית שתפרה את הכסף, לרכוש ידע איכותי שמייצר כסף וכו'.¹ ואולם אנו רוצים לבחון את השאלה בעיניים יהודיות: מה מייצר ביטחון? איך עושים כסף?

הבה נבחן זאת באמצעות הנושא של השנה המיוחדת הזו ועומד במרכז פרשת בהר: מה ענין שמיטה במשק כלכלי? מה פתאום תובע ה' לעצור את הפעילות הכלכלית לשנה שלמה ולבלום את הייצור?

עוצמה של מדינה נבחנת באמצעות רמת הייצור הכלכלי. אחד המדדים החשובים לבחינת חוסנה של מדינה וכדאיות ההשקעה בה, הוא ה"תמ"ג", תוצר מקומי לנפש, שהוא סך הייצור של המדינה. מדי שנה מתפרסמים נתוני התמ"ג ומהווים את כרזת הפרסום המשכנעת (או להיפך) לשגשוג המשק.

התורה תומכת בגישה זו ודורשת שוב ושוב: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", "וברכך ה'א בכל אשר תעשה". יתירה מכך: הנביאים התנבאו כי שגשוג האדמה בארץ ישראל, יהווה סימן לביאת המשיח ויטרים את נס קיבוץ גלויות. עושר האדמה יבשר את מוכנות המשק לקליטת מיליוני העולים.

אגב, הדבר רמוז בברכות שמונה עשרה: אחרי ברכת "מברך השנים", קופצים לבקש על "קיבוץ גלויות", "תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גלויתנו". אבל למה ממהרים לברכות על הגאולה כשלא סיימנו עם הברכות הפרטיות כבקשת חכמה, סליחה ומחילה, רפואה ופרנסה, ובהמשך מבקשים סילוק המלשינים וברכת הצדיקים? הרי רק אחר כך מתחילות הברכות הכלליות על ירושלים, ביאת המשיח ובית המקדש, ושם צריכים לבקש על קיבוץ גלויות?²

1. מגילה יז,ב: ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים? דכתיב (יחזקאל לו) 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'.

¹ **וארט יפה:** המילה "ברכה" רומזת **לכסף ששווה כפול ומייצר פי שתיים**. שורש המילה ברכה הוא "ברך", שהן שלוש אותיות כפולות: "ב" בגימטרייה 2, "ר" בגימטרייה 200 ו"כ" בגימטרייה עשרים. הדבר רומז להצלחה ששווה בכסף והוא שווה כפול. אתה מוצא השקעה טובה והכסף מייצר כפול ממנו. אתה מוצא קניות בזול והכסף קונה פי שתיים מאשר בשגרה. לעומת זאת, כשמסתלקת הברכה, חלילה, הכסף שווה חצי. אתה נופל לטעויות כלכליות ולא מכסה את הקרן. אתה קונה מוצרים ביוקר שאינם שווים את הכסף.

² ומה שמבקשים קודם "גאל ישראל", ראה מגילה יז,א שברכת גאולה היא ברכה שביעית ובשביעית בן דוד בא. או כהסבר אחר בהמשך הגמרא ורש"י שם ד"ה אתחלתא דגאולה: "האי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד".

להעיר שאנו זוכים לחיות בתקופה מיוחדת כזו, בה מתחילים להתממש סימני משיח ולהתגשם נבואות הנביאים. אלפיים שנה (ואולי הרבה יותר) לא היה המשק בארץ ישראל מבורך כל כך, כמו בשנים האחרונות. בשבוע שעבר התפרסמו נתונים מדהימים³, לפיהם ישראל עוקפת את גרמניה בתוצר לנפש ומתברגת במקום ה-17 בעולם.

וכאן עולה התמיהה העצומה שאין גדולה ממנה: מה המטרה בלחיצת ברקס? איזה היגיון כלכלי בבלימת הייצור לשנה שלמה? כיום רוב הציבור אינו חקלאי ואינו מבין את משמעויות השמיטה, אבל כל אחד יתרגם את הקושי לתחומו האישי. תחשוב על עצמך כטכנאי, מורה, רופא או מנקה רחובות שלא הולך לעבודה 12 חודשים. המחשב סגור, אתה לא לוקח מברג וצבת, סטטוסקופ או טרקטור.

כך מתחילה פרשת השבוע:

2. ויקרא כה,ב: כי תבואו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה': שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה. בשנה השבעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה':

במקומות אחרים נאמרו עוד שני חלקים במצוות השמיטה:

שמות כג,יא: והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך. דברים טו,א: מקץ שבע שנים תעשה שמטה: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה'

מצוות השמיטה במובנה הרחב היא **התנתקות מהעולם הכלכלי והתפטרות מהרכוש**. השמיטה כוללת שלושה פרטים: 1. איסור פיתוח החקלאות. 2. לפתוח את שערי השדה ולהפקיר לכל מאן דבעי את כל היבול שצומח מעצמו בשנת השמיטה ללא עבודה, כמו ספיחי ירקות שצומחים וגדלים מעצמם. 3. למחול על ההלוואות הכספיות שהענקנו בשש השנים שקדמו לשמיטה.

ואכן, התורה מבטיחה מיד כי השנה השישית תחולל פלא כלכלי ותוציא פי שלוש רווחים מהתבואה וכך נכסה הן את השנה השישית, הן את השביעית, והן את השמינית בה מכינים את היבול החדש.

ואולם, ברור שסוף-סוף נדרשת גבורה נפשית עצומה כדי לעמוד בניסיון הזה. וחכמים עצמם מגדירים את מקימי השמיטה כתיקונה כ"גיבורי כוח":

מדרש רבה: גיבורי כח עושי דברו (תהלים קכ) - במה הכתוב מדבר? בשומרי שביעית הכתוב מדבר. בנוהג שבעולם, אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחת, לחודש אחד, וזה [השומר שביעית] רואה שדה בורה בלי חרישה ובלו זריעה, כרמו בורה [לשנה שלמה] ושותק – האם יש גיבור גדול מזה?!

המהר"ל מפראג מחדד את פלא השמיטה, שאין דרישה דומה לה אפילו במשהו:

נתיבות עולם נתיב התורה פי"ז: אם השי"ת צוה לתת תרומה ומעשר, הוא עושה טובה לאחר ואין דבר זה קשה. אבל זה שאינו עושה שום טובה לאחר בשביתת השדה הוא דבר קשה כאשר מפסיד הממון שלו ... ואין שום דבר בעולם קשה כמו השמיטה, שנה תמימה ויש לו הפסד ממון.

והתמיהה עצומה: איזו תועלת יש בהתנתקות כלכלית לשנה? מילא אם הייתה התורה מצווה לעבוד ולתת את כל הכסף לעניים – אבל להתבטל ולא לייצר דבר?!

(ראוי לציין כי לרוב הדעות בפוסקים, מצוות השמיטה כיום היא קלה יותר וחיובה הוא רק **כזכר** לשמיטה העיקרית. שכן מצוות התלויות בארץ חלות מדאורייתא במצב אופטימלי כשכל ישראל יושבים על אדמתם, אבל במצבנו עוד לא זכינו לגאולה שלמה וקיבוץ גלויות מהרה יגלה אכ"ר.

לכן בזמננו ישנן הקלות שונות בקיום המצווה, כמו הפתרון של "היתר מכירה", בו מוכרים את הקרקע לגוי לשנת השמיטה. "אוצר בית דין" בו נותנים לבית דין לנהל את ההכנסות מהשדה וכך אפשר להמשיך לעבד אותה בתור שליח הציבור שזקוק לפירותיה. וכן "שטר פרזבול" שתיקן הלל הזקן ובו מעבירים את החובות לבית דין והוא גובה אותם עבורנו).

³ <https://www.inn.co.il/news/548746>

עוד שאלה מעסיקה את המפרשים: למה המצווה נאמרה רק בארץ ישראל? בעוד ששבת ומזוזה אינן תלויות בארץ, אבל השמיטה כן. ולכאורה אם יש תועלת בהתנתקות מהעולם הכלכלי, שיהודי יהיה חייב בכך בכל משק שהוא מנהל בכל מקום בעולם?

יתירה מכך: מדוע קושרת התורה בעוצמה כזו בין השמיטה לארץ ישראל ואומרת כי שמירת השמיטה היא התנאי לחיינו בארץ ובלי שמיטה – אין ארץ ישראל?

אבות ה,ט: גלות בא לעולם על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל השמטת הארץ.

התורה מוסיפה בפרשת התוכחה כי ארץ ישראל תתבע תשלום חריף על כל שנת שמיטה ויובל שתבוטל, ורש"י עושה חשבון מבהיל כי היו בדיוק שבעים שנות שמיטה ויובל שהוזנחו בשנות החטא והאילול בארץ ישראל – וכנגדן גלו ישראל לשבעים שנות סבל בבבל.

ויקרא כו, לד-לה: אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם ... כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתכם בשבתתכם עליה – רש"י: שבעים שנה של גלות בבל היו כנגד שבעים שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום... שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים (בסוף בית ראשון), ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים ... ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו ... צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם והם שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים.

ישנן גישות רבות בקרב המפרשים למשמעותה וסודה של מצוות השמיטה. אנו רוצים להתמקד בהיבט הפשוט ביותר של השמיטה, כפי שמגדיר אדמו"ר (לקו"ש לב/159): "בפשטות שורש מצווה זו". אין כמותו לרומם ולתת כיוון וזריקת חוסן בתחושת חוסר הביטחון שאנו שרויים בה.

ב. טרם ניכנס לעניין, נזכיר וארט מופלא בשם החתם סופר, שמחדד עוד יותר את פלא השמיטה.

מצוות השמיטה היא הראייה הפשוטה ביותר לכך שמקורה של התורה מהשמיים ושורשה עילאי ואינוסופי. זאת מצווה כל כך מנוגדת להתנהלות אנושית, ששום הוגה ציוויליזציוני לא היה מצווה עליה.

לעתים מעלה המוח תהייה: אולי נכתבה התורה בידי אדם ח"ו? שמא ישב אדם במערה חשוכה והחליט להתל בציבור שלם? הוא המציא סיפור שלפני כך וכך שנים יצא עם ממצרים וקיבל תורה מהשמיים ואנו מצווים לציית לה? כאן התשובה: שום בדאי לא היה מעז להמציא מצווה כשמיטה. ראשית, מי ישבית את המשק לשנה? שנית: איזה שרלטן ייטול אחריות להבטיח כי השנה השישית תוציא רווחים לשלוש שנים קדימה? הרי יעמוד למבחן בשטח מדי שמיטה ושמיטה? נביאי שקר יכולים להבטיח עולם הבא, כי איש עוד לא חזר משם... אבל התורה מסתכנת בהבטחה לעולם הזה.

בכך מבאר החתם סופר את דברי רש"י המפורסמים בתחילת פרשתנו:

3. ויקרא כה: וידבר ה' אל משה בהר סיני... כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ.

רש"י מתפלא למה מדגישה התורה שמצוות השמיטה ניתנה בהר סיני? הרי כל המצוות ניתנו בסיני ולא נאמרה בהן הדגשה כזו? במיוחד שאין קשר מיוחד בין שמיטה להר סיני, שהרי השמיטה חלה עשרות שנים אחרי מתן תורה והפכה להיות מחייבת רק בכניסה לארץ ולאחר חלוקה ושיבה כנ"ל?

רש"י: מה ענין שמיטה אצל הר סיני? והלא כל המצוות נאמרו בסיני? אלא כשם ששמיטה נאמרו כללותיה, פרטותיה ודקדוקיה [מפי הגבורה ב]סיני (שכן התורה מאריכה לבאר את פרטי מצוות השמיטה יותר מאשר במצוות אחרות), כך כל המצוות בתורה ניתנו עם כלליהם ופרטיהם בסיני.

רש"י עונה שהשמיטה נבחרה ללמד לכל המצוות, שכולן ניתנו בסיני ולא התפתחו בפי חכמים יותר מאוחר. אולם הדברים תמוהים: מדוע נבחרה השמיטה ללמד את העיקרון הגדול הזה? למה לא תרחיב התורה בפרטי מצוות תפילין או שבת ונלמד משם לכל המצוות שניתנו כבר בסיני?

אולם השמיטה היא **ראייה לעצם מעמד הר סיני**, כנ"ל. ולכן כשם שעיקר המצווה נאמרה בוודאי בסיני, ועוד רואים שכל פרטותיה מסיני, הדבר מלמד על הכלל שניתנו בסיני עם פרטיהם ודקדוקיהם.

כתב סופר תחילת פרשתנו (הרב אברהם שמואל בנימין סופר, בן החתם סופר): **דברי רש"י צריכים ביאור [למה נבחרה מצווה זו ללמד על כללות המצוות שניתנו בסיני]: שמעתי משמיה דאבא מאור הגולה זצ"ל כי על ידי שמיטה נראה לעין כל כי התורה מן השמים ולא משה מעצמו אמרה, כי אין אפשר שיבטיח 'ועשת התבואה לשלוש השנים' שהוא שלא בטבע?**

וכמובן, הדבר מעצים את התמיהות בהן פתחנו: לשם מה מצווה הקב"ה דרישה כל כך מנוגדת לקיום האנושי כהשבת העבודה לשנה שלמה? לאיך, צריך להבין מדוע נאמרה דווקא בארץ ישראל?

ג. מצוות השמיטה גורמת לחישוב מסלול מחדש. היא נועדה להפריך את הגישה הבסיסית לעבודה ופרנסה, לסיבה ותוצאה, ובעצם מאתחלת את הגישה שלנו לחיים.

עבודה לא מפרנסת, ותוספת עבודה לא מביאה תוספת פרנסה. בעוד שהראש אומר שהעבודה מייצרת פרנסה, באה השמיטה והופכת את הראש: הפרנסה נקבעת מהשמיים וההשתדלות היא רק הכלי הטבעי כדי להביא את הברכה לידי מימוש. ה' זן ומפרנס כל בריה ורק החליט להעביר את הפרנסה באמצעות הכלי הטבעי של העבודה. הוא היה יכול לזרוק את הכסף מהשמיים, אבל תמורת זאת החליט לומר: הכסף ממני מחכה במשרד של הבוס שלך...

הדבר דומה לכך שפתיחת ברז לא מביאה מים, וקניית ארנק לא מבטיחה כסף. פתיחת הברז היא צינור למשוך את המים מהמוביל הארצי, והארנק הוא רק כלי לאחסן כסף שמגיע ממקום אחר.

השמיטה מלמדת זאת בדרך הקיצונית ביותר: מצד אחד, חקלאי שיעבוד כרגיל בשמיטה, יענש בחומרה ויאבד כל רכושו בדרך נוראה כמותה לא מצאנו באיסורים אחרים, כמובא בהערה⁴. מצד שני, החקלאי מפסיק לעבוד לשנה שלמה ומגלה **שלא הרוויח פחות**. הוא לא עבד - אבל השדה עבדה בשבילו. הקב"ה מבטיח כי שנת השמיטה תהיה תקופת הניסים המתגלגלים שיעידו בבחירות כי לא העבודה מפרנסת, אלא ברכת ה' תעשיר וברצותו תרוויח בשנה אחת כמו שלוש⁵ שנים⁶.

מאות סיפורים מתגלגלים על חקלאים שזכו לראות את ברכת השמיטה. שוחחתי עם גיבור הסיפור הבא, אדם שאינו חובש כיפה, אבל מדבר בהשתאות על פלא השנה השביעית: **חומי קדוש הוא מגדל פירות מוכר מיסוד המעלה ואחד המשווקים הראשיים של פירות השמיטה בהכשר הרב לנדא.**

שנת השמיטה תשס"א, 2001. אחרי פסח מתחילה עונת הפריחה של הפירות הנשירים, תפוחים, אפרסקים, משמשים, שזיפים ונקטרינות, וכעת מבצעים את מלאכת "דילול הפרי". כאשר ישנה צמיחת פירות רבים, מתקשה העץ לסחוב אותם והדבר מסב נזק לעץ עצמו וגורם לגדילת פירות קטנים ולא משובחים. הפתרון הוא "דילול הפרי": החקלאי מסיר חלק מהפריים המקדימים את הפירות או בשלב מאוחר יותר, מסיר את חלק מהפירות עצמם.

⁴ רש"י כותב כי כל פרשת בהר היא התגלגלות ותוצאה עגומה מאי שמירת השמיטה. פרשת בהר מתחילה עם שמיטה ויובל, אחר כך עוברת לדיני קניין מטלטלים, אחר כך הגבלת מכירת בתים ונחלות ל-50 שנה, אחר כך איסור ריבית ולבסוף דיני עבדים. רש"י (כו,א): "הפרשיות הללו נאמרו על הסדר, בתחלה הזהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו, לכך סמך לה 'וכי תמכרו ממכר'. לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו. לא חזר בו סוף מוכר את ביתו. לא חזר בו סוף לזה ברבית. כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות. לא חזר בו סוף מוכר עצמו ... לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי".

⁵ הכלי יקר מחדד את העובדה, שצמיחת השנה השישית מנוגדת לטבע האדמה. דרך האדמה להצמיח שנתיים ואחר כך נחלשת וזקוקה למנוחה בשנה השלישית. שוב מצמיחה שנתיים וזקוקה למנוחה בשנה השלישית. ואם כן בשנה השישית נחלשת ואמורה להצמיח פחות. והנה מבטיח הקב"ה כי בשנה זו תצמיח פי שלוש!

⁶ בכך מובנת היטב השאלה "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית? ... וצוית את ברכת". ופשטות הדברים **שברור שנשאל ואפילו עלינו לשאול**, כמו שנאמר "וכי תאמרו" ולא 'ואם תאמרו'. וידועה התמיהה: למה נפקפק בדברי התורה? הרי לא מצאנו בשום מצווה שהתורה תעלה ספק? אלא האמת היא שזאת גופא מטרת המצווה: **שנשאל מה נאכל!** וככה נתפוש את פלא השמיטה ופלא המשכת הפרנסה מהשמיים.

בשנת השמיטה מותר לעשות את דילול הפרי רק בשלב הפריחה הראשוני, לפני שיצאו הפירות עצמם. אבל מרגע שהתחילה החנטה ויוצאים פירות, אסור להשיר אותם מהעץ. לגודל האתגר, מדובר על ימים ספורים בלבד, בהם מתרחשת הפריחה לפני חנטת הפרי.

באותה שנה, מאות הדונמים של חומי קדוש הניבו סחורה רבה והוא לא הספיק להשתלט על מלאכת הדילול. הוא עבר רק על חלק מהעצים, אבל אלפי עצים נותרו עם ריבוי הפרי עליהם. הדבר היה עתיד להסב נזק עצום והוא התחנן בפני הרב לנדא, לסמוך על דעות מקלות המתירות להמשיך את הדילול גם בשלב החנטה של הפירות עצמם. "לא יהיו השנה שזיפים בבני ברק", אמר בעגמת נפש קודרת. אבל הרב לנדא נקט בגישה מחמירה שאינה מאפשרת זאת ולא נותרה לו ברירה חוץ מלהשתתף בצערם של נחום קדוש ולברך אותו שזכות השמיטה תשמור עליו.

כמעט מדי שנה, ישנם כמה ימים של רוחות בתחילת הקיץ, רוחות שמסייעות להליך הדילול, אבל הן מופיעות בתחילת חודש אייר. "אחרי עשרות שנים של ניסיון בחקלאות שלי ושל אבי", אומר נחום, "אני מעיד כי ימי הרוחות לא מגיעים יותר מאוחר. אבל באותה שנה התרחשה תופעת טבע: בסוף חודש אייר התפשט מזג אויר משונה מאוד, במהלכו קדרו השמים ובתל אביב ירדו עשרות מילימטר של גשם. רוחות עזות נשבו במשך יומיים וביצעו דילול מקצועי במטעיו של נחום קדוש.

במקביל, רוחות הטובה בשדהו, היו רוחות רעה במטעים האחרים. כי כיון שבוצע בהם כבר דילול ידני, הרוחות החזקות פגעו בפירות האחרונים שנותרו והמעיטו אותם משמעותית. חומי עמד מול המטעים ובכה, דמעות של הודיה לבורא עולם שנכנס לשותפות במטעיו. השזיפים שצמחו באותה שנה היו ענקיים, מאיכות הדילול המוצלח, וסלסלה ראשונה שוגרה למעונו של הרב לנדא...

הנה כי כן: מצוות השמיטה נוגסת בביטחון הכלכלי, כדי למלא בביטחון אמת. היא לוקחת את אשליית הביטחון העצמי, אבל מעניקה ביטחון אלוקי. היא מלמדת שאנחנו לא לבד, ואף שנדרש לעשות כלי טבעי, אבל האחריות למלא את הכלי בידיו של הבורא ויש למי לפנות ולבקש.

4. ספר החינוך פד: צוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו, מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה - לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ מצוה עליו להפקירם.

בכך נבין מהלכים גדולים העומדים ביסוד אמונתנו ונביא כמה דוגמאות הפזורות בספרי ליקוטי שיחות: א. לאחר שיהודי אוכל לחם, הוא מברך ברכת המזון כהודאה לקב"ה, והברכה הראשונה היא "הזן את הכל". כאן עולה תמיהה: ברכה זו תוקנה על ידי משה רבנו כהודאה על נס המן. יהודים לא עשו דבר בעצמם, לא חרשו את השדה ולא טחנו את הלחם. הם קמו בשעת בוקר ומצאו מנה מוכנה של לחם ממתינה להם. ובפרץ של הודאה תיקן משה ברכה מיוחדת על ה' הזן את הכל.

אבל איך שייך לברך על לחם שהושג בזעת כפיים, בשפך דמים תרתי משמע, שסחטו את כל כוחותיו? האם ה' זן את הכל או האדם עצמו שרתם כוחותיו להכין לחם?!

אולם זאת גופא תקנת חז"ל: לחקוק במוחנו שדבר מהותי לא השתנה. אמנם הלחם הושג בעמל כפיים, אבל העמל היה רק צינור להמשיך את ההשקעה של השותף מלמעלה.

לקו"ש טז/178: הלחם שיוצא מן הארץ הוא לאמיתו של דבר, לבוש למזון שהוא לחם מהשמים. ולכן נוסח הברכה על האכילה והשביעה הטבעית שלו הוא אותו נוסח שנקבע על הלחם שירד מהשמים.

בכך מבוארת שם נקודה נפלאה: בלקיטת המן נדרשה שותפות מסוימת מצד האדם. אף שרוב המלאכה נחסכה, בכל זאת נדרשה שותפות: הצדיקים מצאו את הלחם על פתח ביתם ונדרשו להכניס אותו פנימה ואילו הבינונים והרשעים הביאוהו ממרחק. עוד נאמר: "צדיקים לחם, בינונים עוגות, רשעים טחנו בריחיים". היינו שהבינונים קיבלו עיסה לאפייה ואילו הרשעים נדרשו לטחון את החיטים.

והדברים תמוהים: אם הלחם הגיע כבר לפתח ביתם של הצדיקים, למה לא ימתין פרוס על השולחן? וקל וחומר לא ברור לגבי הבינונים והרשעים, מדוע נדרשו לשותפות פעילה ממש?

הרעיון כביר: רצה הקב"ה לדמות את המן ההוא ללחם שלנו, ולכן ציווה לעשות בו מעט שותפות, כדי לקבוע יסוד גדול לגבי העתיד: **השותפות לא משנה את המהות וברור שהלחם ירד מלמעלה.**

ולכן הלחם מן השמים ירד באופן כזה שנדרשה שותפות כלשהי מצד האדם, כדברי הגמרא 'צדיקים לחם, בינונים עוגות, רשעים טחנו בריחיים', כדי ללמד שגם היכן שנדרשת עבודת האדם, היה נרגש שהשפעה אינה תלויה כלל באדם, אלא היא לחלוטין לחם מן השמים. ובכך ניתן הכוח שגם בהגיעם לארץ נושבת, יהיה מונח אצל היהודי, שהלחם מן הארץ הוא במהותו לחם מהשמים.

אנו עומדים בחלוף שנה מהאסון הכואב בל"ג בעומר, ובהערה⁷ הובא סיפור מרטיט אודות כוחה של ברכת המזון בקשר עם אחד מהרוגי מירון ז"ל.

ב. הגמרא בשבת לא דורשת את הפסוק "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות", כרמז לשש סדרי משנה והמילה "אמונת" מכוונת לסדר זרעים. מפרש תוספות בשם הירושלמי: "מאמין בחי העולמים וזורע".

וכאן ידועה הקושיה: איזו אמונה באה לידי ביטוי בכך שזורע? הרי גם גוי שאינו מאמין זורע? הוא בסך הכול בוטח בטבע האדמה שקולטת את הגרעין ומצמיחה? ההסבר עמוק (לקו"ש א/216 ובכ"מ): הזריעה של היהודי שונה לחלוטין מאשר אצל אחר. הוא אינו סומך על האדמה. הוא אינו חושב שהאדמה היא זו שמצמיחה, אלא רואה בה רק צינור לבצע את שליחות ההשגחה העליונה.

כעת אפשר לשוב על השאלה שהובאה בתחילת הדברים: הסיבה שמצוות השמיטה ניתנה דווקא בארץ ישראל. כי זה מהותה: השגרירות של ה' בעולם, הארמון שמבטא את שלטון ה' והדר גאון.

דרכם של מלכים לבנות עיר בירה שתשדר את כבוד המלוכה ועוצמתה. הצורך בכך הוא **חוש**, כדי לראות ולחוות את גדלות המלך. ככל שנתיני הממלכה יודעים שישנו מלך עוצמתי, אבל השמועות הללו רחוקות ועוברות מעל הראש. אולם כשבאים לעיר הבירה, האמונה הופכת לראייה והם חשים חלק מאימפריה שגדולה מכל אחד מהם.

ארץ ישראל היא הארמון של מלך. אם כל העולם נועד להיות דירה בתחתונים, ארץ ישראל היא **דירה לדוגמה**. מקום שכל היבט של חיים משקף את נוכחותו הנסתרת והעילאית.

הארכנו בעבר כי עליונות הארץ מתבטאת הן באקלים הטהור שמאפשר דרגה גבוהה של עבודת ה'. הן בקשר העמוק בין העם לארץ שאין דרך טבעית להסביר אותו. **אין אומה בהיסטוריה שעזבה את ערש גידולה וחזרה אליו אחרי מאות שנים!** כל אומה שגלתה מהשטח הטריטוריאלי למדינה אחרת, נטמעה בין האומות ושכחה את בית אביה. עם ישראל הוא העם היחיד שהלך וחזר.

⁷ <https://www.hidabroot.org/article/1163238>: חיים גנז הוא סופר סת"ם שעבר אסון אישי כואב: בתו בת החמש נפטרה. אחרי הזעזוע מאסון מירון, החליט לבקר בבתי הנפטרים ולחזק את המשפחות מניסיונו הקשה. הוא נכנס לבית שכניו הצעירים, משפחת זקבך ממודיעין עלית, שאיבדו את מנחם אשר זקבך, אברך בן 24 שהותיר אישה ותינוקת בת שנה וחצי.

על השולחן היו מונחים ברכונים ועליהם כתוב: "צוואתו של מנחם אשר זקבך, להקפיד על ברכת המזון מתוך הסידור". מנחם אשר קיבל על עצמו שנים קודם לא לברך בעל פה והקפיד על כך. הוא לא היה נוטל ידיים באירועים בהם לא ידע מראש שיש לו סידור מהיכן לברך. חיים גנז קיבל על עצמו לע"נ שכנו. אחרי כמה שבועות הוא ישב בדירה בה יושבים סופרים והוא נטל ידיים לאכול. כשסיים נזכר שאין ברכון. הוא הביט סביב ולא מצא וחשב לוותר הפעם, אבל נזכר בדמותו של שכנו והרגיש שאינו יכול לדלג על זה. הוא הפך את הדירה, פתח מגרות ופשפש במדפים, עד שמצא ברכון שהיה כתוב בכתב "אשורי", כתב סת"ם. אחרי שסיים לברך, חשב על כך שהכתב בברכון מאוד יפה. זה היה כתב סת"ם שהודפס במכונה והוא החליט להעתיק את הכתב כדי לשפר את הגימורים ואת הפינות בכתב שלו. בדיוק באותה תקופה היה שרוי בדכדוך על מצב הכתיבה שלו, הוא ניסה למכור מגילה שכתב ולא הצליח, הסופרים לא התרשמו מהכתב שלו, והוא חשב שזה יהיה חכם להיצמד לכתב המקצועי בברכון שמצא. הוא העתיק את האותיות על פיסת קלף קטנה והניח על השולחן. לאחר שסיים נכנס סופר ואמר שישנו יהודי מבורו פארק בשם "שמואל דוד פרידמן" שרוצה לכתוב ספר תורה לזכר כל אחד מהרוגי מירון, והוא מחפש סופרים טובים. חיים גנז נתן לו את פיסת הקלף עליה העתיק את הברכון, מתוך כוונה לשפר את הכתב שלו בהתאם, ואחרי שעה הוא חזר ואמר שהתלהבו מהכתב שלו ורוצים לסגור אותו חוזה. הוא בירר עבור מי מהרוגי מירון מדובר? ונענה: "לזכרו של מנחם אשר זקבך...". הוא רק בירך לעילוי נשמתו וכבר זכה שהוא יחזיר לו טובה מלמעלה...

וכמובן צורת ההתנהלות כאן אינה יכולה להיות מוסברת בשום דרך טבעית. אומרים שכן גוריון אמר: 'בארץ, מי שלא מאמין בניסים הוא לא ריאלי...'! האם יש מדינה בעולם שמתקיימת כמו אי בתוך מאות מילוני אויבים ולא רק שהיא שורדת אלא צומחת ומשגשגת יותר מכולם?!
שנת השמיטה מביאה לשיא את האמונה בבעלות ה' בעולם והביטחון כי ימשיך וישרה עלינו מברכתו.

מה אומרים הדברים הלכה למעשה? כיצד נראית **השתדלות מתוקנת**, שמבטאת את העבודה שמדובר רק בהשתדלות להמשיך ברכת ה' ולא בסיבת ומקור השפע?

התוצאה הראשונה היא כמובן מסחר ביושר, בהתאם לכללים שקבע ה' בתורתו.

היום יום: ביגיעה הגדולה ביותר, אי אפשר להרוויח סנט אחד יותר מאשר קבע הקב"ה. צריך לעשות כל שנחוץ, אך יש לזכור שכל העבודה אינה אלא 'טפל' וברכת שמים היא העיקר. את הברכה מרוויחים כאשר מתנהגים ליהודי אחר כראוי, מתפללים בציבור, שומרים שבת בהידור, כשרות בהשגחה טובה וחינוך הילדים אצל מלמדים יראי שמים.

הנקודה השנייה היא היקף ההשתדלות הנדרש: הזכרנו בעבר את מהלך האמונה של הדוד והאחיניית. לגבי יוסף נאמר שהוא חטא בכך ש"תלה עיניו בשר המשקים שיזכרהו". וידועה התמיהה במה חטא? הרי בסך הכל עשה השתדלות? ההסבר הוא שיוסף לא "השתדל", אלא "תלה עיניו". הוא סמך על שר המשקים ובטח בו. הדבר התבטא בכך שהוא פנה אל שר המשקים **פעמיים:** "כי אם זכרתני והזכרתני". וההשתדלות היתרה הזו הייתה בבחינת חטא עבורו.

מנגד, התיקון היה אצל אחייניתו, אסתר המלכה, שלא פנתה אל אחשוורוש לפני שצמה שלושה ימים. כי ידעה שלא אחשוורוש הוא המחליט, אלא מלך מלכי המלכים ועליה לרצותו תחילה.

מספרים על יהודי שמיהר בתפילתו, ועוד קודם שהסתיימה התפילה יצא מבית הכנסת בחפזה. אמר לו פיקח אחד: מניין לך שהפרנסה לפניך? אולי היא מאחוריך ובמרוצתך אתה בורח ממנה.... נעשה את ההשתדלות הנכונה ונזכה לברכת ה' בכל, עד ברכת הגאולה השלמה בקרוב ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**